Leif Mutén

Kapitalinkomstbeskattning under 50 år

När Skattenytt startade var de grundläggande idéerna bakom 1928 års KL ännu levande. Visst hade vi haft omläggningar, somliga ganska betydande. Men i frågan om vad som var skattepliktig inkomst av kapital hade inte mycket hänt. Realisationsvinstreglerna blev snart något mer påverkade av förändringar, men fortfarande gällde det att de föll under inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet och alltså utgjorde någonting annat än inkomst av kapital.

1 Inkomst av kapital enligt 1928 års KL

Inkomst av kapital var ett av de sex inkomstslagen och bildade med ett undantag en förvärvskälla. Undantaget var att den som hade fastighet eller drev rörelse i utlandet som var självständig gentemot eventuella liknande aktiviteter hemma i Sverige, beskattades för rörelsevinsten under inkomst av kapital. Idén var att man inte skulle få avdrag från sin svenska inkomst för underskott i sådan verksamhet, men 1988 modifierades regeln och 1990 blev reglerna för näringsverksamhet tillämpliga. I gengäld har vi nu att under inkomst av kapital redovisa uthyrning av privatbostad.

Det var ett enkelt och praktiskt grepp man lade på fastighetsinnehav i utlandet: beskattning av inkomsten och så avdrag med en gång både för ny- och ombyggnad, men utan möjlighet till förskjutning mellan år. Eftersom man inte kunde göra avdrag för underskott gick det an att vara generös med avdragen. Värdeminskningsavdrag, som hade kunnat komma till de skattskyldigas nytta, fick inte beräknas. De fall där detta slags inkomst redovisades torde ha varit ganska få, och samma gällde rörelse i utlandet. Förekom sådan, och deklarerades den, var det säkert nästan alltid i förbindelse med rörelse bedriven också i Sverige.[1]

Vad som förstods med inkomst av kapital var i princip räntor och utdelningar. Ränta på utlånat kapital och på bankinsättningar hörde naturligtvis dit, liksom ränta på obligationer och liknande värdepapper. Men som vi strax skall se var definitionen av vad som skulle anses utgöra ränta långtifrån solklar. Likaså kom utdelningar att hänföras till inkomst av kapital, men återigen fanns det definitionsproblem, exempelvis i fråga om åtskillnaden mellan utskiftat belopp i samband med likvidation eller nedsättning av aktiekapital och utdelad vinst. Det var inte heller alltid så lätt att skilja mellan intäkter och utgifter som skulle hänföras till inkomst av rörelse (som näringsverksamhet hette

[1] Nils Mattsson har i SN 2000 s. 476 f. ifrågasatt om den gamla regeln faktiskt permanentats genom IL 2:23 2 st. eller om rätten till avdrag för underskott har utvidgats eftersom man inte gjort något undantag för dessa fall i IL 40:2. Han ifrågasätter på goda grunder att övergången från termen ”förvärvskälla” till ”näringsverksamhet” skulle sakna betydelse i sammanhanget.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

på den tiden), jordbruk eller inkomst av annan fastighet och sådana som föll under inkomst av kapital.

Ett karakteristiskt problem för inkomstslaget kapital har alltid varit att intäkterna har kunnat reduceras genom olika slags skattearbitrage, medan rätten att göra avdrag (numera skattereduktion) för ränteutgifter som medfört underskott i förvärvskällan har utnyttjats flitigt, alldeles särskilt på den tid, fram till 1982, då avdragen medförde full skattelättnad enligt de höga marginalskattesatser som gällde före 1990 års skattereform. Även efter den stora skattereformen har man räknat med att inkomst av kapital ger ett nettounderskott för statskassan.[2] Självklart vore det ett missförstånd att av detta dra slutsatsen att fiskus skulle vinna på att befria alla inkomster av kapital från skatt – skattearbitraget både på intäkts- och utgiftssidan skulle knappast avsätta några positiva resultat för budgetens del.

2 Realisationsvinster

Hur var det då med realisationsvinsterna, de som nu under det reviderade namnet kapitalvinster går in i beskattningsunderlaget som inkomst av kapital? Lagstiftningen vilade på ett källteoretiskt inkomstbegrepp. Det innebar att det bara var kapitalets avkastning som skulle beskattas, med andra ord trädets frukt, men inte trädet självt. Inkomstskatten var en skatt på inkomst, medan kapitalvinster lämnades utanför skatteunderlaget och kapitalförluster inte fick dras av.

Ett alternativt inkomstbegrepp skulle ha varit det som i Sverige förordades redan 1889 av David Davidson, och som på kontinenten anbefallts av Georg von Schanz i en banbrytande artikel 1896. Numera brukar dessa namn nämnas bara i Sverige och Tyskland, medan de stora namnen i USA är Haig (1920) och Simons (1938).[3] Gemensam för dessa fyra är tanken att som inkomst i princip bör beskattas vad den skattskyldige kunnat göra av med under året utan att därigenom minska sin nettoförmögenhet. Sedan är det en annan historia att man naturligtvis kan mäta förmögenheten och dess förändringar på olika sätt, t.ex. genom att ta (eller inte ta) hänsyn till penningvärdets förändringar. Just realisationsvinsterna är ju speciellt känsliga för inflationseffekterna, eftersom de i första hand mäts som skillnaden mellan nominell avyttringslikvid och nominell anskaffningskostnad – en nominell vinst kan mätt i reella termer vara en förlust.[4] Det allomfattande inkomstbegrepp som de fyra citerade pionjärerna tänkt sig bör för att vara konsekvent inkludera också orealiserade vinster med motsvarande avdrag för orealiserade förluster. De praktiska svårigheterna därvidlag är emellertid stora. Det tillhör också den ekonomiska allmänbildning som mängder av aktieägande svenskar numera tillägnat sig, att en börsuppgång för ens papper inte ger någon bas för ostron och champagne förrän den realiserats.[5] Och om det är så osäkert att vinsten skall stå sig,

[2] Återställningen av skattesatsen från 25 till 30 % (prop. 1994/95:25 s. 72) bedömdes i överensstämmelse härmed medföra en liten nettominskning av de budgeterade statsinkomsterna.

[3] Davidsson, D., Om beskattningsnormen vid inkomstskatten, Uppsala 1889, v. Schanz, G., Der Einkommensbegriff und die Einkommensteuergesetze, Finanzarchiv 1896, s. 1, Haig, R.M. "The Concept of Income" i The Federal Income Tax, ed. R.M. Haig, New York 1921, och Simons, H., Personal Income Taxation, Chicago 1938.

[4] I argumentationen framhölls ibland mot införandet av en reell beskattningsprincip för realisationsvinster att en nominell beskattning av inkomster av tjänst skulle vara lika orättvis. Det ligger så mycket i detta som att inflationsjustering av grundavdrag och skiktgränser i den progressiva skatteskalan naturligtvis kan motiveras med hänsyn till de genom inflationen ändrade förutsättningarna, men fortfarande är realisationsvinstfallet speciellt i den meningen att man här ofta nog finner situationen vara den att en nominell vinst utgör en reell förlust.

[5] För ordningens skull bör det medges att man fortfarande kan låna mot det ev. högre belåningsvärdet, men med inflationen nära noll och avdragsrätten ersatt med en betydligt njuggare skattereduktion är detta inte alls lika lockande som det var före skattereformen. Denna följdes tvärtom av en amorteringsvåg.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

att man inte bör festa upp den, är det naturligtvis inte mycket mera acceptabelt att betala skatt för den.[6]

Om man emellertid nöjer sig med att beskatta realiserade vinster, blir det lönsamt att följa den gamla regeln ”let your profits run but cut your losses short”. Det kan därför finnas skäl att snåla med behandlingen av förluster, och det har vi alltid gjort i Sverige, först i den formen att realisationsförluster fick dras av enbart mot realisationsvinster, och bara under de begränsande förutsättningar som gällde för beskattningen av vinster, senare genom den reduktion till 70 % av förlusten som nu gäller för nettoförluster på aktier mm och för bruttoförluster av andra slag.

Till en början var förstås regeln snarare att hålla kapitalvinsterna helt och hållet utanför inkomstbegreppet. Redan tidigt ville dock lagstiftaren hålla möjligheten öppen för beskattning av vinster som i själva verket inte var äkta kapitalvinster utan snarare utflödet av en vinstinriktad ekonomisk aktivitet, nämligen spekulation.[7] Eftersom spekulationsmotivet inte var praktiskt användbart som skatterättsligt rekvisit fick man gå till yttre kriterier. Dessa var två: dels skulle fånget vara oneröst, dvs. köp eller byte, dels skulle innehavstiden vara förhållandevis kort, fem år för lös egendom, tio år för fastighet. Om någon fått egendomen genom arv eller gåva kunde man inte presumera spekulationssyfte, och om egendomen innehafts längre tid försvagades presumtionen för spekulativt syfte.

Man måste här lägga märke till att beskattningen av realisationsvinst inte betraktades som ett led i beskattningen av inkomst av kapital. Om realisationsvinsterna alls skulle beskattas, var anledningen till detta att den skattskyldige bedrivit en spekulativ verksamhet, och att vinsterna utgjorde inkomst av denna verksamhet. Därför inrangerades realisationsvinsterna tillsammans med andra inkomster av tillfälligt slag, fram till 1955 också tillfälliga arbetsinkomster, under inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet. Det är en lång väg från detta tillstånd fram till den punkt där vi med större eller mindre konsekvens ser vinster vid avyttring av aktier som ett alternativ till utdelning och i börsspalterna mäter realavkastningen på aktier genom att summera utdelning och kursstegring.

Efterhand justerades reglerna. Man konstaterade att makar och andra närstående gjorde egendom fri från realisationsvinstskatt genom en mellankommande benefik överlåtelse innan den såldes. Lösningen hos oss liksom på en del andra håll var att det vid sådan överlåtelse från 1951 blev det gamla, onerösa förvärvet som dikterade beskattningen, numera IL 44:21. Litet pinsamt kunde det kanske bli, om en gåvotagare måste ta reda på av gåvogivaren vad presenten egentligen kostat honom eller henne, men den kallsinnige svenske lagstiftaren menade att det fick vederbörande själva klara upp. I USA har man faktiskt anvisat en mera taktfull väg genom att tillåta gåvotagaren att be skattemyndigheterna om hjälp med den pinsamma frågan. I gengäld har amerikanerna behållit den skattefria uppräkningen av anskaffningsvärdet på arvfången egendom, en lucka i lagen som avhåller många gamlingar från avyttring av sina papper.

Vad som också skedde 1951 var att man mjukade upp gränsen mellan korta, beskattade innehav och långa innehav som ledde till skattefrihet. Det blev en avtrappning med 25 % om året de sista tre innehavsåren innan full skattefrihet inträdde. Det var praktiskt men knappast grundat på principer.

Först vid 60-talets slut var man redo att ta bort skattefriheten för de långa vinsterna. Först skedde det med fastigheter, och då i samband med en indexering av ingångsvärdet som sedermera skulle försvinna. Nästa steg var evig realisationsvinstbeskattning

[6] I min avhandling ”Inkomst eller kapitalvinst”, 1959, visade jag vissa teoretiska sympatier för detta vida inkomstbegrepp. I sitt tal på disputationsmiddagen retades min handledare, den store ekonomen professor Erik Lindahl, med mig och gjorde gällande att jag knappast skulle se med någon större sympati på en skattelagstiftare som i samband med disputationen skulle avkräva mig skatt på den drastiska uppgång av förväntningsvärdet på framtida inkomster som jag upplevt den dagen. Naturligtvis hade han rätt.

[7] Naturligtvis skulle a fortiori vinster i av den skattskyldige bedriven handel med värdepapper beskattas som inkomst av rörelse, men i praxis blev det aldrig fråga om att betrakta en fysisk person som värdepappershandlare, däremot självfallet bankirfirmor och liknande när de drevs av juridiska personer.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

också för aktier. I båda fallen stadgades hjälpregler för dem som inte kunde utreda det faktiska ingångsvärdet. För värdepapperens del kan man inte betrakta hjälpregeln som särskilt generös, när det i brist på utredning godtas att man använder 20 % av försäljningssumman som fingerat ingångsvärde (numera IL 48:15).[8] Det blev också nödvändigt att ta itu med problemet att identifiera vilket ingångsvärde som skulle beräknas för vilka aktier. Tillkomsten av VPC och avskaffandet av de gamla aktiebreven gav vissa förutsättningar för en genomsnittsberäkning. Fortfarande är det naturligtvis komplicerat att efter ett antal ny- och fondemissioner och en mängd försäljningar och nyinköp räkna fram ett korrekt ingångsvärde.[9]

Det är också intressant att man, för allt i världen innan retroaktivitetsförbudet grundlagsfästes, ansåg sig kunna införa evig realisationsvinstbeskattning också av sådana vinster som när lagstiftningen infördes skulle ha kunnat realiseras skattefritt. I många andra länder som genom åren infört skatt på tidigare obeskattade kapitalvinster har övergångsreglerna inkluderat en "D-day provision" som gett de skattskyldiga rätt att som ingångsvärde använda egendomens värde vid den tidpunkt då skatten infördes. I Australien gick man ännu längre och lät kapitalvinstskatten när den var ny omfatta bara sådan egendom som förvärvats efter dess införande, medan gamla innehav fick fortsätta att skattefritt växa i värde. Resultatet blev naturligtvis inlåsningseffekter, men också diverse knep att lägga in vinster på nya investeringar i bolag vilkas aktier ägarna hållit sedan före den nya lagen.

Det som kvarstod av den gamla distinktionen mellan inkomst och kapitalvinst var med detta egentligen bara de restriktioner för avdragsrätten för realisationsförlust som vi redan talat om, liksom den distinktion mellan driftförlust och kapitalförlust i rörelse, som efterhand förlorat det mesta av sin mening och nu är helt borta. Det är också värt att notera att den nya inkomstskattelagen utmönstrat termen realisationsvinst och i stället i Avd. VII använder uttrycket kapitalvinst utan minsta ambition att därmed bevara den traditionella gränsdragningen mellan löpande avkastning och kapitalvinst.

Samtidigt är det viktigt att hålla i minnet att denna distinktion mellan löpande avkastning och kapitalvinst inte försvunnit i andra sammanhang. Om någon till familjens svarta får bara testamenterat avkastningen på ett visst kapital, inte kapitalstocken, som i stället får gå vidare till någon skötsammare efterarvinge, behöver tolkningen av vad som civilrättsligt skall anses vara avkastning och tillfalla det svarta fåret och vad som skall anses höra till kapitalet och gå till efterarvingen inte på något sätt influeras av vad som i skatterättsligt hänseende anses utgöra inkomst av kapital.

På samma sätt gäller detta för sådana stiftelser, som enligt stiftelseurkunden inte får göra av med kapitalet utan bara med dess avkastning. När stiftelsebeskattningskommittén härom året ville utsträcka fullföljdsrekvisitet till 80 % av den skattemässiga avkastningen, varigenom stiftelser som gjort vinstgivande omplaceringar skulle behöva använda 80 % av denna avkastning för sitt skattefrihetsgrundande ändamål för att behållas vid sin skattefrihet, blev oppositionen stark.[10] Det gjordes helt klart av remissinstanserna, att detta skulle försätta en mängd betydelsefulla stiftelser i ett olösligt

[8] Regeringsrätten har till prövning en fråga om skattetillägg där en skattskyldig som sålt ärvda aktier för en halv miljon trott sig inte behöva fylla i K1 och K4-blanketterna när bruttosumman fanns med på den förtryckta deklarationen och han fyllnadsbetalat skatt på de 400000 han enligt schablonregeln skulle skatta för. Skattetillägg utdömdes, av länsrätten med 40 %, av KR med 20 % Samtidigt är det uppenbart att något skattetillägg aldrig skulle blivit aktuellt om lagen skrivits så att vinsten skulle beräknas till 80 % av bruttot om inte den skattskyldige begärde något annat. Den faktiska innebörden av nu gällande lag är dock just denna. Jfr SvST 1998 s. 599.

[9] Som en kuriositet kan nämnas att DN när den eviga realisationsvinstskatten på aktier hade föreslagits ordnade en tävlan. Det gällde att efter en rad olika transaktioner räkna fram vad som med gällande regler var det korrekta ingångsvärdet på aktierna för en tänkt aktieägare. Jag fick argumentera mig till priset eftersom den tävlingsledare som engagerats, en advokat, hade missat ett rättsfall där RegR gjort skillnad mellan olika aktieslag vid en nyemission. Moralen av det hela var självfallet att uträkningen av ingångsvärde var en för hård nöt att knäcka för de stackars skattebetalarna. Lagstiftaren lyssnade dock inte till det budskapet.

[10] SOU 1995:63 s. 141 ff.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

dilemma. Antingen skulle de behöva bryta mot stiftelseurkunden genom att dela ut mer än vad som civilrättsligt utgjorde avkastning, eller också skulle de förlora sin skattefrihet. Kammarkollegium lät i sammanhanget förstå att någon permutation inte skulle medges bara för att av skatteskäl tillåta berörda stiftelser att använda sina kapitalvinster för sina skattefrihetsgrundande ändamål.

Det är en intressant fråga i vilken mån lagstiftaren har känt sig böra respektera de skattskyldigas önskemål att hålla sitt kapital intakt. Fram till 1947, då den separata förmögenhetsskatten infördes, kan man förmoda att det bara varit undantagsvis som någon sådan tvångssituation kunde uppstå. Förmögenhetsskatten tog sig då formen av ett tillägg till den skattepliktiga inkomsten med 1/60 av den taxerade förmögenheten, och förmögenhetsskattebelastningen blev med den tidens progressiva skatteskala progressiv både med hänsyn till förmögenheten och till inkomsten, medan en lågavkastande förmögenhet i de fall annan inkomst än förmögenhetens avkastning saknades blev förhållandevis lågt beskattad.

När förmögenhetsskatten 1947 gjordes till en separat skatt vid sidan om inkomstskatten, ville man fortfarande ta åtminstone viss hänsyn till de lågavkastande förmögenheterna. Det skedde genom den så kallade åttioprocentsregeln, enligt vilken den totala inkomst- och förmögenhetsskatten inte skulle få gå upp till mer än 80 % av den skattepliktiga inkomsten, dock med det förbehållet att förmögenhetsskatt alltid skulle beräknas på halva förmögenheten. Det där innebar naturligtvis att en del personer med förmögenhet placerad i lågavkastande tillgångar kunde tvingas att antingen ta lån eller också sälja tillgångar för att betala skatten. Detta utgjorde inte något problem för skattelagstiftare som vant sig vid att tänka i termer av att alla kapitalvinster är inkomst och att man egentligen borde lägga skatt inte bara på de realiserade vinsterna utan också på de orealiserade. Problem av moralisk art uppkom dock för de skattebetalares del som vuxit upp i en annan tidsanda. En gammal dam med ett djupt känt ansvar för att föra familjens kapital ograverat över till kommande generationer måste inte sällan ha reagerat på tvånget att sälja en del papper med samma indignation som om skattemyndigheten föreslagit henne att tjäna pengar till skatten genom att gå på gatan.

3 Vad är ränta?

Vad som är ränta har inte alltid varit så solklart. Den som säljer en obligation under löptiden är enligt handelsbruket berättigad till ersättning av köparen för upplupen ränta fram till avyttringen, och skattelagstiftaren har följsamt förklarat (3 § 6 mom. 2 st. SIL, numera IL 42:8 och 41:11) att säljaren får skatta för ersättningen medan köparen får avdrag.[11] Men om obligationen är nödlidande går det inte att räkna ut något värde, och regeln gäller då inte heller. Genom att kapitalvinst genomgående beskattas är distinktionen emellertid inte längre av samma betydelse.

På samma sätt möter det problem när räntekompensationen tar sig en ovanlig form, t.ex. i frågan om nollkupongobligationer. Den effektiva räntan tar sig uttryck i åtskillnaden mellan emissionskurs och inlösenskurs. Formellt är obligationen räntelös. Vi hade särskilt under andra världskriget och några år därefter ett slags obligationer, ”sparobligationer”, som såldes för en emissionskurs under inlösenskursen, medan någon nominell ränta inte utgick. De var först helt skattefria, men från 1945 lade man skatt på den effektiva avkastningen, någonting som var så mycket lättare att effektuera som sparobligationerna var personliga och inte kunde överlåtas. Från 1960 skärptes reglerna ytterligare genom att upplupen ränta blev beskattad varje år. Efter detta upphörde i stort sett allmänhetens intresse för dessa obligationer.

[11] I samband med den stora skattereformen ändrades regeln 1990, men den återställdes av tekniska skäl tre år senare. Jfr prop. 1993/94:50 s. 278.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

Motsvarande problem uppkommer även vid räntebärande papper, om en del av den effektiva förräntningen tar sig formen av en kapitalrabatt vid emissionen och/eller en bonus vid inlösen. I och med att man införde evig realisationsvinstbeskattning elimine-rades mycket av detta problem, åtminstone för placerarnas del, eftersom det blev samma skatteresultat oavsett om kursdifferensen mellan inlösens- och emissionskurs behandlades som ränta eller som realisationsvinst. Problemet kan emellertid tänkas komma upp när en gäldenär utan att bedriva näringsverksamhet till vilken lånet hän-förs har en kostnad genom kursdifferens mellan emissions- och inlösenskurs, och denna kostnad inte hänför sig till valutakursförändringar. Och det är, som vi strax skall återkomma till, inte självklart hur man skall hantera denna kursdifferens när den reflek-teras i kursen vid avyttring eller förvärv under löptiden.

Regeringsrätten var kanske litet oförsiktig, när den för första gången behandlade indexobligationer, alltså sådana obligationer där inlösensvärdet varierar med en pris-index. Lagstiftningen vilade på den tiden fast på grundvalen av principen att ”en krona är en krona”. Inflationen som hållits i strama tyglar genom krigstidens hårda priskontroll tog fart i femtiotalets början med 1949 års devalvering och den följande Koreainflationen. Den skulle så småningom avsätta en del frukter i skattelagstiftningen, men när frågan långt tidigare kom upp om innehavaren av en indexbaserad obligation (med motsva-rande lägre nominell ränta) skulle slippa undan med skatten på den nominella räntan, blev domen att även indexkompensationen skulle beskattas som ränta. Hur det sedan skulle gå till att kombinera den regeln med frånvaron av en beräkning och beskattning av upplupen indexkompensation vid avyttring under löptiden, var det ingen som kunde svara på. Man gissar att de som satt på de omfrågade indexobligationerna såg till att de sålde undan före inlösen till någon som handlade med värdepapper och kunde göra avdrag för sin anskaffningskostnad mot inlösenssumman. Utslaget (RÅ 1943 ref. 19) stoppade länge alla nya försök att ge ut indexobligationer.

Principen att betrakta avkastningen på en nollkupongare som ränta bekräftades med RSV/FB Dt 1983:3 och RÅ 1988 ref. 2. Sedan 29 § 2 mom. SIL 1990 kodifierat grund-principen att realisationsvinst och realisationsförlust på marknadsnoterade fordringar skulle behandlas som ränteintäkt (numera ”ränteinkomst”) eller ränteutgift om det inte gällde premieobligationer konfirmerades principen igen med RÅ 1994 ref. 19.

Den komplicerade karaktären av frågan kom emellertid till alldeles särskilt klar belys-ning med de tre rättsfallen under RÅ 1995 ref. 71, som handlade om Riksgäldskontorets realränteobligationer. Dessa garanterar en viss realränta, men samtidigt är de konstrue-rade som nollkupongare. Kursförändringar under innehavet kunde därför tillskrivas tre faktorer, nämligen för det första upplupen ränta enligt realräntesatsen, för det andra upplupen nominell värdeförändring som tillsammans med den upplupna räntan mot-svarade upplupen realränta, och för det tredje kursförändring motsvarande ändrat marknadsränteläge.

Det vore för mycket sagt att med dessa tre rättsfall alla öppna frågor skulle ha lösts. Framför allt kan man – som Niclas Virin gjorde i sina dissenser i SRN i målen[12] – ställa frågan om inte kursvinster och kursförluster hänförliga till förskjutningar i marknads-ränteläget när de realiseras under innehavstiden borde betraktas som kapitalvinster resp. kapitalförluster och alltså inte räknas in som ränta under inkomst av kapital. De tekniska problem som åtföljer en kompromisslös kategorisering som ränta av allt som händer realränteobligationerna är minst sagt besvärliga. SRN såg i överensstämmelse med RÅ 1994 ref. 26 II (som gällde aktieindexobligationer) att behandling som ränta skulle göra det svårt att tillämpa den genomsnittsmetod som 27 § 2 mom. SIL angav för realisationsvinstberäkning (nu IL 48:7) och samtidigt behandla kursförändringen på detta slags obligationer som ränta. Dissidenterna i SRN på den punkten, Gunnar Johansson och Peter Melz, fick dock sina synpunkter bekräftade av RegR.

[12] Virins rättsfallskommentar i SvSkT 1996 s. 84–95 belyser detta ytterligare.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

När vår nya lagkodifikation kom till blev det inget gehör för sådana subtiliteter. I stället föreslogs den text som nu återfinns i IL 48:23, som stadgar att "kapitalförluster på andra marknadsnoterade svenska fordringsrätter än premieobligationer skall dras av i sin helhet." Genom denna formulering har man gett uttryck åt den radikala uppfattning av inkomstbegreppet som inte gör skillnad på inkomst och kapitalvinst utan tvärtom uppfattar kapitalvinst som inkomst. Det blir alltså inte någon distinktion mellan sådan avkastning av kapitalet som tar sig form av ränta, och sådan förmögenhetsförändring, som tar sig form av kapitalvinst.

En intressant konsekvens härav är att det i praktiken nu blivit utomordentligt komplicerat att återgå till en differentierad behandling av kapitalvinster i traditionell mening. Det är också uppenbart att den civilrättsliga bedömningen av vad som är avkastning nu inte kan ta någon som helst ledning av inkomstskattelagstiftningen och dess användning av termen kapitalvinst. Den används i IL urskillningslöst både för vad som civilrättsligt klart är kapitalvinst till skillnad från avkastning och för sådan avkastning på nollkupongobligationer som i likhet med t.ex. växeldiskonto även civilrättsligt rimligtvis måste assimileras med ränta.

Egendomligt nog har man intill denna dag inte betraktat förväntningsvärdet av premieobligationsvinster som ränteinkomst utan i stället tagit ut lotterivinstskatt på vinsterna när de utdelas. I överensstämmelse med detta betraktelsesätt har man i 29 § 2 mom. SIL (IL 48:23) avstått från att hänföra förluster vid avyttring av premieobligationer till räntеutgift (medan vinst vid deras avyttring i vanlig ordning beskattas som kapitalvinst). Logiken i detta sätt att behandla avkastningen på premieobligationer är naturligtvis lätt att se om man betraktar statens kamerala intresse av billig upplåning, men i sak är förfarandet naturligtvis inte listigare än det skulle vara att tillåta hugade löntagare att få ut en del av sin lön skattefritt i penninglotter. Att premieobligationsvinster liksom lotterivinster i princip borde ligga inom det nu fastställda inkomstbegreppets ram bekräftas med stadgandet i IL 42:25. Det vore intressant att se vad EG-domstolen skulle säga om denna diskriminering av utländska premieobligationer och lotterier, men det lär inte höra till vanligheten att detta slags vinster alls deklareras för beskattning, så vi skall kanske inte vänta oss att frågan snart eller alls kommer under prövning.

Frågan om vad som skall förstås med ränta uppkommer självfallet också på avdragssidan. Här kommer vi till en åtskillnad mellan vad som utgör ränta i trängre mening och vad som utgör kapitalanskaffningskostnader. De senare kan om de hänför sig till en förvärvskälla betraktas som avdragsgilla alldeles oavsett om de är hänförliga till ränta eller inte. Men i de fall där kostnaden för upplåningen är avdragsgill enbart i sin egenskap av ränta, en regel som har en lång historia men som på senare tid naggats betydligt i kanten, gäller avdragsrätten inte annat än vad som i ganska trång bemärkelse utgör ränta. Lägg dock märke till RÅ 1999 ref. 14 där kostnaden för en räntegaranti betraktades som en förskottsränta, när garantin var anknuten till låneavtalet, medan kostnaden för en fristående räntegaranti inte var avdragsgill som räntekostnad.[13]

Definitionen av ränta spelar också en roll för kreditivkostnader vid ny- och ombyggnad. Ränta utbetald under byggnadstiden är i princip ränta och borde som sådan vara avdragsgill med motsvarande rätt till skattereduktion vid underskott. Men skall räntan redovisas som kostnad i näringsverksamhet, kan det tänkas att den hellre skall ses som en del av investeringskostnaden och aktiveras för att bilda grund för framtida värdeminskningsavdrag. Gäller kreditivkostnaden en privatbostad får frågan naturligtvis bedömas enligt reglerna för inkomst av kapital. Bedömningen i RÅ 85 1:14 I var välvillig.

En intressant rättsutveckling ägde rum i samband med att några listiga skattebetalare kommit på att ge räntebärande reverser som gåva till sina barn. Räntan ville man ha avdrag för, vilket med hänsyn till föräldrarnas höga marginalskatt och barnens så mycket lägre skattesats skulle vara förmånligt. Något avdragsgillt periodiskt understöd

[13] Jfr också RÅ 1997 ref. 63.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

kunde man ju inte ge till barnen. Det hela slutade i plenimålet RÅ 1956 ref. 11 med att räntan bedömdes utgöra periodiskt understöd och därmed inte vara avdragsgill. Målet diskuterades mycket som ett exempel på relationen mellan civilrätt och skatterätt. Det fanns de som menade att räntan på benefika skuldebrev civilrättsligt inte kunde vara någonting annat än ränta, medan de regeringsråd som dikterade utgången hade uppfattningen att ränteutbetalningarna också civilrättsligt var ett led i gåvotransaktionen. Till dessa domare hörde regeringsrådet Hedfeldt, som kort därefter fick flytta över till Högsta Domstolen, en utnämning som knappast hade kunnat bli verklighet om HD:s övriga ledamöter funnit honom brista i civilrättsliga kunskaper.

Vi måste se den obegränsade rätten till avdrag för ränta som ett utflöde av det inkomstbegrepp, som fäster principiellt avseende vid inkomstens periodicitet. På samma sätt som ränteinkomst är ett typexempel på vad man menar med inkomst i meningen av periodiskt inflytande intäkt, utgör ränteutgiften som en periodiskt infallande belastning en negativ inkomst. Samma sätt att tänka gav också upphov till regeln om avdrag för periodiskt understöd, som likaledes länge var utan begränsning i andra hänseenden än de båda undantagen för periodiskt understöd till hushållsmedlem och för undervisning eller uppfostran. Man behövde varken för ränta eller periodiskt understöd föra något resonemang om att utgiften skulle ha gjorts för förvärvande av intäkt. Även ränta på konsumtionslån var avdragsgill, liksom också periodiska understöd utan någon dom på underhåll eller någon separationsöverenskommelse i bakgrunden.

4 Aktieutdelning

Till inkomst av kapital hör också utdelning på aktier. Här har vi upplevt en inte helt linjerät utveckling. Ett år, 1994, var den ekonomiska dubbelbeskattningen ju faktiskt upphävd. Dessförinnan hade vi sedan 1960 haft Annellagen med dess regler om lättnad på bolagssidan för utdelning på nyemitterade aktier och 1996 fick vi bestämmelserna om lättnadsbelopp (nu i IL 43 kap.) som gav lättnaden till utdelningsmottagaren. I huvudsak har man emellertid hållit kvar tanken att aktiebolaget har att skatta för sin inkomst, och att utdelning i sin tur är inkomst för aktieägaren. Kombinationen av en över 50-procentig bolagsskatt och en hög marginalskatt på utdelningsinkomst gjorde vinstnedplöjning i bolagen till en rationell politik, också när de egna investeringsprojekten var måttligt lovande. Skatten utgick ju också bara på framtagen vinst. De från 1938–51 stadgade fria avskrivningarna på inventarier och de generösa lagervärderingsreglerna innebar en enastående frihet för bolagen att själva bestämma hur mycket skatt de ville betala, samtidigt som utdelningshungriga aktieägare hölls i schack med en till skatteredovisningen kopplad bokföring. Det gick i princip att visa att investerare i höga marginalskatteskikt borde placera sina pengar i bolag som lovade att inte ge någon utdelning. Principen slog dock inte igenom i nämnvärd grad. En anledning kan ha varit att det inom näringslivet ansågs lämpligt att genom ett visst utdelningskrav sätta press på bolagsdirektörerna.[14]

Så länge realisationsvinster på aktier var skattefria efter fem års innehav (eller efter benefikt förvärv från annan än närstående) var det en frestelse att byta skattepliktig utdelning mot skattefri realisationsvinst. Tekniken kunde variera, men vad som på engelska kallas ”dividend stripping” fick i Sverige namnet ”Lundin-transaktioner” efter den ryktbare revisorn Lundin. Han lät sina bolag ”Odora” och ”Mandarinverken” ta hand om för tömning ägnade bolag. Efter en viss initial framgång i det s.k. Nordbäck-målet (1953 ref. 10) blev först genom stopplagstiftning, bibehållen i IL 24:18, och sedermera genom skatteflyktsklausulen detta slags transaktioner mindre lönsamma.

[14] I alla fall var detta den förklaring jag fick av Marcus Wallenberg, när jag vid ett IUI-seminarium 1960 försökte bevisa att utdelningar var en dålig affär.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

Vi skall inte syssla med hela den problematiken nu, men det som här kan ses som intressant är att i detta sammanhang utbytbarheten mellan utdelning och kapitalvinst på aktier kom till klart uttryck. Lagstiftaren kände sig böra ingripa, när vad som borde beskattats som utdelning blev skattefritt som lång kapitalvinst. Man kom sedermera att vända på sammanhanget och ställa frågan vad som borde hända med realisationsvinsterna på aktier, när utdelningen gjordes skattefri. Om ackumulerad vinst skulle ha varit den enda förklaringen till kursstegring på aktier, hade sammanhanget varit självklart och vi hade 1994 inte bara fått skattefrihet för utdelning utan också för realisationsvinst på aktier. Nu kan emellertid kursvariationerna ha andra orsaker, och sedan man något ängsligt nosat på den långt ifrån lättillämpade om än teoretiskt välmotiverade norska JIK-metoden med justering av ingångsvärdet för innehållen vinst stannade man provisoriskt för att halvera realisationsvinstskatten. Återinförandet av den klassiska dubbelbeskattningen gjorde frågan mindre aktuell, men den lever kvar när det gäller beskattningen av aktievinster realiserade av bolag som ju för att inte kedjebeskattning skall uppkomma i stor utsträckning åtnjuter skattefrihet för aktieutdelning.

5 Den cedulära beskattningen efter 1990 års reform

Det blev efterhand klart att beskattningen av inkomst av kapital närmast var en förlustaffär för fiskus. De skattskyldiga såg till att intäkterna i möjligaste mån fick formen av skattefria realisationsvinster eller premievinster eller lades in i pensionsförsäkringar. I gengäld kunde kostnaderna för upptagen kredit i form av ränteavdrag reducera den totala inkomsten, på vars översta skikt marginalskatten efter 1947 och senare års reformer efterhand sprang upp till nära 80 % (periodvis ännu mer) för dem som definierades som höginkomsttagare. Företeelsen möttes till en början med en dämpad reaktion: regeln blev 1982 den att underskott av kapital inte skulle få påverka den slutliga skatten med mer än 50 % av sitt belopp. Med den stora skattereformen kom ett mera radikalt grepp, som vi skall återkomma till strax.

Pensionsförsäkringarna behandlades länge enligt principen att premierna fick dras av och den ackumulerade avkastningen på kapitalet var skattefri, medan utbetalade pensioner beskattades i sin helhet. Kapitalförsäkringar var då som nu en något mindre lysande affär, så gott som utan avdragsrätt för premierna, med en låg skatt på den ackumulerade avkastningen och ingen skatt på utfallande belopp. Situationen har sedermera drastiskt ändrats. Pensionssparandet är inte längre obegränsat avdragsgillt, och samtidigt har avkastningsskatten utsträckts till pensionsförsäkringsanstalterna, medan utbetalade pensioner fortfarande beskattas fullt ut.

Den stora skattereformen 1990 medförde betydande ändringar, särskilt uppdelningen av inkomsten i inkomst av kapital och förvärvsinkomst. Det är i internationell jämförelse litet komiskt att tänka sig, att vi i decennier såg ner på de underutvecklade ”cedulära” skattesystemen i exempelvis Medelhavsländerna och Belgien och betraktade det som en senkommen men välbehövlig modernisering när allt fler av dessa länder gick över till en beskattning av hela inkomsten oavsett från vilken förvärvskälla den härflutit. Själva hade vi ju gått över till en global inkomstbeskattning redan när den gamla bevillningen avskaffades.

När denna reform blivit genomförd i nästan alla länder som haft cedulärskatt var det emellertid dags för oss att återuppfinna hjulet och splittra inkomsten i två delar, en progressivt statligt och proportionellt kommunalt beskattad förvärvsinkomstdel, och en proportionellt statligt beskattad kapitalinkomstdel. Hur kunde detta ske?

Det grundläggande mönstret var den irriterande egenskapen hos inkomst av kapital att gå med förlust. Därtill kom att man vid tiden för skattereformen inte kunde förutse att inflationsutvecklingen skulle upphöra. Om man räknade med 4 % inflation och 10 % nominell ränta, betydde 30 % skatt på den nominella räntan att den reella netto-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

avkastningen blev 3 %. Om man i stället gjorde en indexjustering och beskattade bara den reella räntan, alltså 6 %, men detta med samma skattesats av 50 % som drabbade förvärvsinkomst över brytpunkten, blev resultatet detsamma eller 3 % reell förräntning. I det läget kunde man betrakta en skattesats av 30 % utan indexreglering som en praktisk approximation till en femtioprocentig beskattning av den reella räntan.[15]

Dessutom var det en praktisk förenkling att i praktiken låta den källskatt på inkomst av kapital, som gjordes näst intill generell, också bli definitiv.

Sedan vi väl fått detta nya system har en del oväntade förändringar inträtt. För det första har inflationen dämpats till nästan ingenting. Inflationsargumentet för den lägre skatten på inkomst av kapital i jämförelse med skatten på förvärvsinkomst har därmed drastiskt försvagats. För det andra har av allt att döma en hel del sparande sökt sig utanför landet. Beskattningen där lär ofta ligga väsentligt under våra 30 %. Den internationella ansträngningen att undvika skadlig skattekonkurrens om sparandet har koncentrerat sig på en internationellt stadgad minimiskattesats lägre än de 30 % vi tillämpar. För det tredje har det visat sig att inkomstslaget inkomst av kapital fortfarande fiskalt sett går med underskott.

Vad vi också fått uppleva är en betydande komplikation i samband med distinktionen mellan inkomst av kapital och förvärvsinkomst. Fåmansbolagsreglerna liksom reglerna om positiv och negativ räntefördelning har kommit in som gravt komplicerande element i skattelagstiftningen, och detta därför att differentieringen av inkomsterna gör det till ett intresse för de skattskyldiga att få positiv inkomst klassificerad som inkomst av kapital och negativ inkomst som avdragsgill från inkomst av näringsverksamhet.

Skattereformen 1990 medförde också en principiellt viktig ändring i fråga om avdragsrätten vid negativ inkomst av kapital. Det första steg som tagits 1982, då den effektiva skattelättnaden vid nettounderskott av kapital begränsades till 50 %, följdes nu av ett andra steg, som innebar att man vid underskott av kapital fick åtnöjas med en skattereduktion, begränsad till 30 % av underskottet upp till 100000 kr och 21 % av resten. Detta hoppades man skulle innebära att kapitalinkomstbeskattningen i varje fall inte skulle gå med underskott. Det hade efter utländskt mönster, t.ex. USA, varit möjligt att skilja mellan räntor på lån tagna för finansieringen av investeringar vilkas avkastning var skattepliktig, bostadslån – där fastighetsbeskattningen utgör ett slags schabloniserad beskattning av den uppskattade inkomsten av fastighetsinvesteringen – och andra konsumtionslån. ”Spårningen” av för vilket ändamål ett lån tagits är emellertid långt ifrån enkel. Även om ett lån från början utgör ett bostadslån, kan underlåtenheten att betala av lånet ha sin bakgrund i att låntagaren valt att göra annat för de pengar han kunnat amortera lånet med. Om han köpt bil, segelbåt, konst eller konjak för pengarna är ränteavdraget inte lika behjärtansvärt som det tidigare bostadslånet, men för skattemyndigheten vore uppgiften närmast hopplös att urskilja vad som i fortsättningen egentligen borde betraktas som ränta på konsumtionslån.

Med skattereformen bröts alltså det globala (ibland kallas det det syntetiska) systemet. Dessutom valde man av goda skäl att göra beskattningen av inkomst av kapital formellt lägre än beskattningen av förvärvsinkomst. Det kan tyckas en smula förvånande. I stater utan förmögenhetsskatt, t.ex. i Storbritannien, hade man länge en cedulär beskattning som innebar högre skatt på inkomst av kapital än på förvärvsinkomst, en företeelse som

[15] Räkneexemplet är hämtat från ”Inflationskorrigerad inkomstbeskattning”, SOU 1989:36 s. 44. Huvudbetänkandet, ”Reformerad inkomstbeskattning”, SOU 1989:33 s. 68 f., exemplifierade bland annat med 7 % nominalränta och 3 % real ränta, och med den beräkningen blev skatten 70 % av den reala räntan. På s. 125 i betänkandet sägs det emellertid att vid 30 % skattesats ”skatteuttaget för real kapitalavkastning då är likvärdigt med skatteuttaget för arbetsinkomster vid en måttlig inflationstakt på cirka 4 %”, och här måste det vara den andra utredningens siffror som spökat. Att inflationen i framtiden skulle bli så obetydlig som nu hade man uppenbarligen inte drömt om.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

vi brukat se som en motsvarighet till den i Norden och på kontinenten längre tillämpade förmögenhetsskatten.[16] Men en lägre skatt på inkomst av kapital reste nya problem.

I och med detta kom det nämligen att bli fördelaktigt att kategorisera som utdelning och ränta vad man tidigare försökt att få in som ”förtäckt utdelning” under andra inkomstslag (eller naturligtvis gärna utan någon skatt alls). Om man tidigare höjt ett varningens finger inför överdrivna löneförmåner i fåmansbolag, blev strävan från fiskus sida nu den motsatta, alltså att begränsa vad fåmansbolagsägarna kunde ta ut som inkomst av kapital för att i stället beskatta utbetalningen eller i förekommande fall realisationsvinsten som förvärvsinkomst.

Det väsentliga i sammanhanget är att åstadkomma en fördelningsregel som klart åtskiljer vad av en företagares inkomst som utgör avkastning på hans kapital och vad som utgör förvärvsinkomst. Om företaget visar ett sådant resultat att någon positiv inkomst av kapital inte kommer till synes, utan i stället situationen är den att ett reellt underskott på kapitalsidan kan reducera förvärvsinkomsten, blir räntefördelningsregeln inte en fördel utan i stället en nackdel för den skattskyldige.

Räntefördelningen har blivit ett utmärkt exempel på hur lagstiftarens produkter går efter den i Grönköping utarbetade variationen av Viktor Rydbergs ord: ”Vad rätt du tänkt om också det var fel.” Det är naturligtvis alldeles riktigt att företagsinkomsten i princip består av både kapitalavkastning och förvärvsinkomst, och att det bör stå företagaren fritt att söka den gynnsammare skattesatsen. Men det går inte att komma ifrån att många småföretagare finner uträkningen av vad som är det ena och det andra orimligt komplicerad. Det är inte heller så att räntefördelningen konstruerats som en optionsrätt för en företagare, som är fri att avstå från den om det blir för komplicerat att göra uträkningen. Tvärtom är regeln sådan att företagaren är tvungen att göra sig reda för om fördelningsregeln slår till hans nackdel eller hans fördel. Om han inte tillämpar den i det förra fallet kan det bli skattetillägg.

6 Internationella aspekter

Den internationella sidan av kapitalinkomstbeskattningen tilldrog sig kanske inte så mycket uppmärksamhet för femtio år sedan. Valutakontrollen var sådan att de som ville placera sina pengar utomlands i regel fick utnyttja olagliga vägar. Inte heller var Sverige känt som något eldorado för utländska placerare, även om vi redan från början etablerat vad som borde vara en attraktiv regel för dem: ingen svensk skatt tas ut på räntebetalningar från Sverige till en mottagare bosatt utomlands. Skälet till denna förvånande återhållsamhet är att lagstiftaren från början insett att en utländsk placerare skulle diktera sina utlåningsvillkor i termer efter svensk skatt och därmed övervältra skatten på den svenske låntagaren.

När vi nu ser hur EU:s finansministrar försöker etablera ett system i vilket alla länder tillämpar en modest källskatt på räntor, alternativt ett system för notifikation från källstaten till hemstatens skattemyndigheter, kan det förefalla naturligt att vi opterar för det senare alternativet. Det är inte bara det system vi i princip redan har, utan dessutom ett system som åtminstone i teorin skulle möjliggöra för oss att ta hand om skatten på

[16] Förmögenhetsskatten verkar i allmänhet att vara på avskrivning. I Tyskland blev den av Bundesverfassungsgericht förklarad författningsstridig i det skick den hade, och förbundsregeringen fann det enklare att låta den löpa ut än att gå till den reform av bl.a. fastighetstaxeringen som domstolen skulle ha krävt för ett godkännande. Danmark och Nederländerna har avskaffat den. I Sverige är förmögenhetsskatten en parodi, med undantag för några utvalda miljardärer, med undantag för en del aktier, där gränsen skär rakt igenom O-listan och Attract-listan, med undantag för företagsbunden egendom liksom med vittgående undantag i form av låga taxeringsvärden för en del fastigheter. Om grundlagen hade ställt krav på att skatten skulle vara likformig och rättvis, hade uppenbarhetsrekvisitet varit uppfyllt med råge och skatten snart ogiltigförklarad.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

svenskars placeringar i utlandet. Och dessa har efter valutaregleringens upphörande kommit upp i en storleksordning som gör dem i högsta grad intressanta från budgetsynpunkt.

Man kan sedan fråga sig på vilket sätt Sverige egentligen kan leva upp till en genom EU-överenskommelsen generaliserad regel om notifikation av hemländernas skattemyndigheter. Det gäller ju här ett otal personer, som saknar svenskt personnummer. Införandet av ett svenskt identifikationsnummer för utomlands bosatta bankinsättare vore inte meningsfullt i detta sammanhang, även om USA av någon anledning ansett en sådan väg gångbar. För de svenska bankerna skulle det å andra sidan vara tekniskt utomordentligt komplicerat att rapportera utbetalningar med angivande av insättarens utländska personnummer.[17] Dels är bankernas datorer programmerade för att spotta ut som ogiltiga alla nummer som inte uppfyller kriterierna för svenska personnummer, dels har andra länder oftast andra typer av nummer än vi, i en del fall har de för övrigt inte några nummer. Har de samma nummertyp måste det naturligtvis flaggas för nationalitet efter mönster från momsnumren för att inte förväxlingar skall inträffa. Informationer utan nummer blir i praktiken närmast värdelösa för det mottagande landet.

Vi har också ett betydande bekymmer med verkställigheten av den princip vi håller på för här bosatta personers del, nämligen att skatt skall betalas i bosättningslandet. Skyldigheten att till RSV anmäla privata utländska bankkonton iakttas långt ifrån alltid, i själva verket bara i ganska få fall. Det krav som ställs att den utländska banken skall utfästa sig att notifiera de svenska myndigheterna enligt samma normer som svenska banker uppfylls än mera sällan – i vissa länder kan en sådan utfästelse inte utfärdas utan att det blir fråga om straffbart brott mot bankhemligheten. Förhoppningar måste naturligtvis ställas till det internationella samarbete som tagit fart på den här punkten, men det är en lång väg att gå.

När det gäller utdelningar har den svenska attityden varit en annan. Ett beskattningsanspråk ställs inte bara mot de här bosatta ägarna av utländska aktier, som förväntas deklarera sina utländska utdelningar som inkomst, utan också mot utlänningar som tar emot utdelning från Sverige. Sedan 1943 har detta krav manifesterats i kupongskatten, som historiskt sett för övrigt också ansågs innefatta ett element motsvarande svensk förmögenhetsskatt på aktieinnehavet. Genom den omfattande svenska aktiviteten på skatteavtalsområdet har kupongskatten nästan genomgående reducerats och i vissa fall, när det gäller bolagsägande, helt avskaffats.[18] Det var alltså för Sveriges del inte fråga om mer än en lätt justering, när EU:s moder/dotterbolagsdirektiv implementerades.

Realisationsvinster är ju ofta ett alternativ till utdelning, och ändå har vi för de inskränkt skattskyldigas del i stort sett nöjt oss med att beskatta utdelningarna, medan de enligt vanliga regler varit fria från svensk skatt på realisationsvinster, om inte värdepapperen varit nedlagda i ett fast driftställe här. Det finns emellertid två undantag, båda exempel på det något halvhjärtade i genomförandet av våra ambitiösa principer.

Det ena undantaget gäller aktier i bolag med fastigheter som huvudsakligt inslag på balansräkningens tillgångssida. I en lång rad skatteavtal har vi förhandlat oss till detta undantag från huvudregeln i Art. 13. Det är ovisst hur mycket det kostat oss i eftergifter av annat slag. Man får hoppas att det inte kostat mycket, eftersom vinsten med denna klausul än så länge torde ha uteblivit. Vi har ju inte i skattelagstiftningen (numera IL 3:18) infogat det undantag som står i avtalen, och resultatet är att den inskränkta skattskyldigheten inte innefattar någon skattskyldighet till realisationsvinstskatt på aktier i svenska fastighetsbolag.

---

[17] Cecilia Gunne och Kerstin Nyquist framhöll detta i en skarp reservation till Skattekontrollutredningens slutbetänkande, SOU 1988:12 s. 455 f.

[18] Det kan tjäna som belysning av situationen att när kupongskatten på sin tid höjdes från 20 till 30 % propositionen (prop. 1956:27 s. 10) citerade ett remissutlåtande av kupongskattenämnden där det framhölls att det statsfinansiella resultatet skulle bli ringa och nästan uteslutande emanera från "en enda skattskyldig, nämligen en i Mexico bosatt person", m.a.o. finansmannen Axel Wenner-Gren.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

Det andra undantaget är något mera konsekvent i genomförandet. Det gäller vinster på svenska aktier realiserade av någon som under de senaste tio åren varit oinskränkt skattskyldig i Sverige. Ändamålet med denna regel, nu infogad i IL 3:19, är lätt att förstå. Det var inte sällan så att man i förmögna dödsbon såg till att med latent realisationsvinstskatt belastade aktier (mot lämplig kompensation – möjlig utan inkomst- och arvsskattekonsekvenser) tillskiftades en emigrationsberedd dödsbodelägare, som tog med sig aktierna ut och därmed undgick åtminstone den svenska realisationsvinstbeskattningen. Immigrationslandet kunde naturligtvis väljas med en sidoblick på reglerna om kapitalvinstskatt.

För att stävja detta missbruk utsträcktes skattskyldigheten för realisationsvinst i tio år. Men man kan ställa sig frågan hur effektiv denna skatteregel varit. För det första är den oförenlig med Art. 13 i modellavtalet, och det har därmed varit de svenska förhandlarnas uppgift att i avtal efter avtal säkra Sverige rätten att tillämpa denna regel. Även efter sega förhandlingar har det oftast varit omöjligt att behålla rätten hela tio år. Fem är mera vanligt. Det är självfallet inte bekant vilka eftergifter i andra hänseenden de svenska förhandlarna måst gå in på för att säkra det svenska skattekravet i dessa fall.

Men när vi sedan kommer till praktiken upptäcker vi att verkställigheten av denna regel knappast är särskilt effektiv. Även om aktierna ligger kvar i en depå hos en svensk bank, är i och med ägarens utrikes bosättning banken enligt nu gällande regler befriad från skyldighet att på eget initiativ underrätta de svenska skattemyndigheterna om eventuell försäljning.[19] Om den utflyttade inte har annan egendom i Sverige som föranleder svensk deklarationsskyldighet, besväras han inte av något svenskt deklarationsformulär. Om han går till sin dator och vill ta ut ett formulär får han veta att huvudblanketten inte levereras elektroniskt. Om han ber någon i Sverige att gå till Skattehuset för att få ut ett formulär, är erfarenheten den att svaret blir att något formulär inte behövs, eftersom den utflyttade är bokförd som utflyttad. Det behövs veterligen en del övertalning för att alls få ut en blankett. Hur det under sådana förhållanden blir med laglydnaden kanske man inte skall ha för optimistiska tankar om.

Den korta slutsatsen av dessa internationella aspekter är att det är viktigt att anpassa beskattningsanspråken och beskattningsreglerna efter vad som är praktiskt möjligt. Jag har i annat sammanhang betonat detta och då fått kommentaren att det vore mera positivt att ge anvisning för hur skattelagstiftningen skulle kunna göras mera effektiv.[20] Den synpunkten är självfallet värdefull. Ett sådant positivt förslag skulle kunna vara att man kanske skulle få in mer om man koncentrerade beskattningsansträngningen på de fall där pengarna finns i Sverige och kan tas i anspråk här. Med andra ord vore källskattealternativet att föredra framför informationsalternativet i kombination med hemstatsbeskattning. Men i det läget skulle det sannolikt vara kontraproduktivt att sätta skattesatsen för högt – man finge hålla sig vid det minimum EU-staterna kan komma överens om.

En annan positiv synpunkt vore en uppföljning av latent skatteskuld i samband med registrering av utflyttning, naturligtvis gärna med ett tröskelbelopp. En utflyttad person som vid utflyttningen innehar betydande svenska aktieposter skulle följas upp, möjligen med depåtvång, absolut med informationsskyldighet från bankens sida, och för egen del med kvarstående deklarationsskyldighet till dess den tid gått ut under vilken Sverige kunde göra anspråk på realisationsvinstskatt.

Sen är det en annan fråga om det verkligen är värt att ödsla så mycket krut på en så pass obetydlig företeelse. Vi har emellertid tyvärr genom relativt höga skatter inte minst på kapital lyckats vända den ström som kunde konstateras gå hemåt de första åren efter

[19] LSK 3:63 överlåter åt RSV att bestämma för vilka utrikes bosatta personer uppgift skall lämnas. Det är bara för de uppgifter (beträffande räntor) som anges i LSK 3:22–26 som uppgiftsskyldigheten är generell.

[20] I Rättsvetenskapliga studier tillägnade minnet av Knut Rodhe, Stiftelsen MercurIUS, Stockholm 1999 s. 237–249 och i SvSkT 2000 s. 44–53. Kommentaren är Peter Sundgrens i SvSkT 2000 s. 636.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43

skattereformen. Att vända den strömmen genom lättnader på hemmaplan vore självfallet bättre och skulle på sikt ge mycket mer skatteintäkter. Men om fördelningsambitionerna får ta över måste man självfallet pröva andra vägar.

Det vore emellertid direkt olämpligt redan med hänsyn till de mänskliga rättigheterna att göra själva utflyttningen till en händelse som utlöser skattskyldighet för latenta vinster på medförda tillgångar. Och naturligtvis bör vi inte heller ta någon annan lärdom än avskräckningens av den modell som utvecklats i USA. Där har man inte bara ett beskattningsanspråk som sträcker sig till alla medborgare, oavsett bosättningen, utan dessutom ett förlängt skatteanspråk ställt mot dem som ger upp sitt amerikanska medborgarskap, om vederbörande inte är i stånd att bevisa att det varit andra skäl än skatt som föranlett expatrieringen, och om inkomst och förmögenhet överskrider vissa trösklar (Sec. 877 I.R.C.).[21]

Leif Mutén är professor emeritus i internationell skatterätt vid Handelshögskolan i Stockholm.

[21] Mer om detta i rapporten "Taxation Caused by or After a Change in Residence" av Sanford H. Goldberg och 16 andra, däribland Bertil Wiman, i Tax Notes International, 7 August 2000 s. 643–59 och 14 August 2000 s. 741–766. Särskilt tänkvärt är uttalandet på s. 657: "The U.S. system is exceedingly complex and is, like other trailing tax regimes, to a large extent unenforceable." Med "trailing" avser rapporten just ett sådant system som vi har för utvandrade svenskars realisationsvinster på svenska aktier.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:14:43